

Шур В.В. (Мазыр, Беларусь)

ПРА АЙКОНІМ І ПАСЕЛІШЧА СТАДОЛІЧЫ

Паселішча *Стадóлічы* (Стодóлічы, Стадóлішчэ, *Stodolicze* 1622, студзеня 19), толькі мн., Р – аў, вёска (у народзе часцей сяло), вядома з 16 снежня 1551 г. як паселішча Убарцкай воласці Мазырскага павета. У пісьмовых крыніцах упершыню ўпамінаецца ў скарзе шляхціцаў *Солтана, Багдана і Івана Сцяцкевічаў* на віленскага біскупа князя *Паўла Гальшанскага*: “...люди его костельные волости Убортское стодоличане и липляне отнимают людем их велавским остров” (1551 г.).

Пра ўзнікненне айконіма *Стадолічы* ёсць некалькі народных этымалогій. У адной сцвярджаецца, што сяло спачатку мела назву *Стодымічы*: паселішча належала тураўскаму князю, які накіраваў у яго сваю дружыну, каб збіраць падаткі з кожнага двара, з кожнага дыма. Калі зімовай раніцай людзі князя пад'ехалі да паселішча, то над курнымі хатамі ўгору ўздымалася *сто дымоў*, адсюль і першая назва – *Стодымічы*. У пазнейшы час першая назва трансфармавалася ў *Стадолічы*. Змена айконіма *Стодымічы* ў *Стадолічы* быццам бы адбылася таму, што з цягам часу падаткі ў двор князя пачалі збіраць не ад колькасці дымоў над сялом, а ад *долей* (збожжа, мёду, мяса, пушніны і інш.), якія меў (атрымліваў) са сваіх уладанняў кожны гаспадар. Зборшчык падаткаў у гэтым паселішчы

княжацкаму двару ад сялян *сто долей лічыў*. Адсюль нібыта – *Стадолічы*. Ёсць яшчэ меркаванне, што сяло ўзнікла на месцы былых *стадол* – вялікіх хлявоў, што размяшчаліся паблізу торнай дарогі з Пінска і Турава на Кіеў. Апошняя легенда, відаць, блізкая да сапраўднасці, бо на Беларусі ёсць некалькі паселішчаў у Глыбоцкім, Бялыніцкім, Полацкім, Шчучынскім, Ашмянскім і іншых раёнах, назвы якіх (*Стадола, Стадолішча, Стадольніца, Стадольнікі, Стадаляны*) утвораны, на думку вучоных, ад слова *стадола*, якое цяпер архаізавалася, а ў старажытнасці мела некалькі значэнняў: пастаялы двор, канюшня, навес, астрог і інш. Такім чынам, айконім *Стадолічы* ўтвораны ад агульнага назоўніка *стадола* пры дапамозе фарманта *-ычы (-ічы)*, вядомага ў многіх славянскіх мовах. Ён універсальны і вельмі прадуктыўны: ужываўся ў этнаніміі ўсіх славянскіх моў, калі такія множналікавыя айконімы выкарыстоўваліся як назвы родаплемянных калектываў, патомкаў па імені іх продкаў, месцаў калектыўных пасяленняў, аб’ектаў калектыўнай прыналежнасці і інш. Параўн.: *Клімавічы, Багрымавічы, Раўбічы, Ждановічы, Сялюцічы, Капцэвічы* і інш. Асабліва высокая прадуктыўнасць такіх айконімаў на Палессі. Гэтая мадэль вельмі прадуктыўная ва ўтварэнні вясковых пасяленняў і меней – ва ўтварэнні “гарадскіх”: *Баранавічы, Калінкавічы, Жыткавічы* і інш.

Агульны назоўнік *стадола* ў розных гаворках Беларусі, як прасачыў І. Яшкін, абазначае: 1. Язычніцкае мольбішча, храм; 2. Хлеў для коней (Чашніцкі раён); хлеў на наездным двары (Крычаўскі раён); павець, халодны будынак (Слаўгарадскі раён) і інш. Мікратапонімы і тапонімы, утвораныя ад апелятыва *стадола*, вядомы ў самых розных рэгіёнах Беларусі: *Стадолак* – лес каля вёскі Стары Востраў (Клічаўскі раён), урочышча *Стадолішча* каля в. Свяцілавічы (Баранавіцкі раён), вёскі *Стадолішча, Стадольніца, Стадола, Стадаляны, Застадолле* ў Шумілінскім, Гарадоцкім, Талачынскім, Полацкім і іншых раёнах (2, с. 625).

Айконім *Стадолічы* ў розных варыянтах і спалучэннях замацаваўся ў назвах суседніх паселішчаў: вёска *Альховая* спачатку (1800 г.) мела назву *Стадоліцкая Рудня*, у канцы XIX ст. блізка ад сяла існаваў фальварак *Стадолічы* Буйнавіцкай воласці, якім валодаў тытулярны саветнік Мітрафан Болатаў. За 5 км. на паўночны ўсход ад сяла ёсць кармапрадпрыемства “*Стадолічы*” (1986 г.), ператворанае ў міжгас тае самае назвы, суседняя вёска *Пабедная* ў 1848 г. мела назву *Буда Стадоліцкая* (іншыя яе назвы *Стары Фальварак, Сіверсаў, Елізавецін*). У дарэвалюцыйныя часы, як сведчаць гістарычныя матэрыялы, недалёка ад сяла *Стадолічы* існаваў маёнтак *Стадолічы*. Захавалася карта-план, на якой пазначаны сяльцо і фальварак *Стадолічы* памешчыцы Ізабэлы Маркварт (1895 г.). Маёнтак на поўначы межаваў з землямі часткі сяла *Буйнавіч* і хутара *Несцераўка* (гэта паселішча знікла), на ўсходзе з землямі

маёнткаў *Валаўск* і *Кармы* (сучасныя вёскі Ельскага раёна), на поўдні з *Оўруцкім* паведам Валынскай губерні, а таксама з землямі вёскі *Сярэдня Рудня*, на захадзе з землямі маёнтка *Лельчыцы* – уладанне графаў Тышкевічаў. На плане паказаны сяльцо *Стадолічы* і фальварак *Стадолічы*: “*пры пасялковай дарозе, пры балоце Жэрдзін*”, сумежны з вёскай *Стадолічы*, ён належаў вялікаму князю Андрэю Уладзіміравічу Раманаву. Апрача названых айконімаў, на плане пазначаны існуючыя ў наш час невялікія вёскі, што некалі ўзніклі на стадоліцкіх землях: *Ручное, Заброддзе, Вязавая, Жмурня* (сучасная назва *Жмурнае*), а таксама архаізаваныя мікратапонімы – былыя назвы зніклых хутароў або ўрочышчаў: *Ясянёвы, Прыстань, Пенькавата, Балота Курган* (сучасная назва *Курганскае Балота*), *Каля Святога Балота, Раінкі, Сошнікі, На Голях* (сучасная назва *Голя, На Голя*), *Осіовічы, Каўдоўба, Пуховая Бель, Дзельнае* (сучасная назва *Перадзельнае*), *Гурбы, Сухая Парасля, Ізмайлава Балота і інш.* У 1916 годзе маёнтак *Стадолічы* згадваецца ў складзе агульнага маёнтка *Буйнавічы і Стадолічы* вялікага князя *Раманава Андрэя Уладзіміравіча* [1, с. 197–198]. Жыхароў вёскі называюць *стадалюкі*, мужчыну – *стадалюк*, жанчыну – *стадалючка*.

Некаторыя адметнасці з гісторыі фальклору, укладу жыцця жыхароў *Стадоліч* у мінулыя часы засведчаны ў “Хроніцы Убарцкага Палесся” (аўтар-укладальнік А. Антагулаў. – Мінск: Тэхналогія, 2001 – 496 с. далей : XVII). Так, у “Хроніцы” прыводзяцца фрагменты з нарыса В. М. Маракуева “Палессе і палешукі / з падарожных запісаў”, які зімой 1874–1875 гг. зрабіў падарожжа па так званым *Глухім Палессі* і падрабязна апісаў свае ўражанні пра мясцовыя паселішчы, непраходныя балоты, лясы, адметнасці мясцовых жыхароў – *стадалюкоў*. В. Маракуеў пісаў: “*Найлепшымі пчалярамі на ўсім Мазырскім Палессі лічацца жыхары сяла Стадоліч; яны, апрача таго, паміж сваімі суседзямі праславіліся строгацю і чысцінёй нораваў; сяло іх – адзінае месца на ўсім Палессі, дзе няма шынка і ліхвяра ці гандляра-жыда. Паблізу ад сяла стаіць яловы гай, таму мёд адрозніваецца асабліва добрым смакам* [1, с. 423]. Гэтае выказванне пранікнута павагаю да маіх землякоў, як нам здаецца, яго варта было б засведчыць на самым відным месцы ў сучасных *Стадолічах*, бо многае, чым станоўча паселішча адрознівалася нават ад сваіх суседзяў, на жаль, страчана, згублена.

Самыя частыя ў *Стадолічах* прозвішчы *Жогла, Шур, Калеснік, Крупнік, Маркевіч, Малец, Белька* і інш. Пра гэта, напрыклад, сведчаць матэрыялы кнігі “Памяць. Лельчыцкі раён”, дзе прыводзяцца спісы групы самаабароны, створанай ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны, у спісе 15 прозвішчаў *Жогла Ціт, Жогла Фёдар, Жогла Васіль, Шур Міхаіл, Шур Стахей, Крупнік Даніла, Крупнік Міхаіл, Маркевіч Яўхім, Калеснік Стратон, Белька Сафрон* і інш.

У “Хроніцы Убарцкага Палесся” прыводзяцца найбольш частыя імёны суседняга са *Стадолічамі* маёнтка *Лельчыцы*, як мы мяркуем, адрозненні ў імёнах жыхароў *Стадоліч* і тагачасных *Лельчыц* будуць нязначныя: “150 мужчын на той перыяд (1847 г.) мелі 72 імені, з якіх найбольш пашыраныя былі *Рыгор, Иван, Хведар*, далей *Аляксандр, Андрэй, Дзмітрый, Кузьма, Пётр*, рэдкаўжывальнымі былі *Агей, Акула, Амяльян, Гілярый, Карп, Нічыпар, Парфен, Яўмен, Яўстрат*; 144 жанчыны мелі 51 імя, з якіх найболей распаўсюджанымі былі *Марыя, Аўдоця (Аўдзюха), Ганна* далей – *Кацярына, Параска, Прося, Матруна, Агафія, Настаха, Тацяна, Ульяна*, сярод рэдкіх сустракаліся імёны *Вася, Домна, Марта, Палашка, Паўліна, Сынклета, Тэкля, Хвеса, Хвядора* і інш”. [1, с. 169].

Жыхары амаль усіх паселішчаў Убарцкага Палесся да 1794 года былі ўніятамі. Прылучэнне ўсіх уніяцкіх цэркваў да праваслаўя адбылося ў 1794 г. у адпаведнасці з царскім указам, які прадугледжваў “*вяртанне да набожнасці жыхароў, продкі якіх, а іншыя самі “спавядалі праваслаўную грэцкую ўсходнюю веру, але потым ліслівасцю і прыгнётам у час польскага ўладыцтва звернуты былі на ўнію з рымлянамі”*... Аднак, як сведчаць гістарычныя дакументы, не ўсе ўніяцкія вернікі пажадалі вярнуцца “да набожнасці”. Яшчэ ў 1800 г. цэрквы ў сёлах *Буйнавічы* і *Стадолічы* згадваюцца як уніяцкія [1, с. 114].

У наш час *Стадолічы* – вёска, цэнтр сельскага савета, размешчана за 14 км. на паўднёвы ўсход ад мястэчка *Лельчыцы* і 60 км. ад чыгуначнай станцыі *Ельск*. 847 жыхароў (2004 г.). У пачатку ХХ ст. у паселішчы дзейнічала царкоўна-прыходская школа (1908 г.), якая размяшчалася ў наёмнай сялянскай хаце. На ўтрыманне школы ў *Стадолічах* сельская грамада выдзеліла 70 рублёў. У 1921 г. 247 двароў, 1294 жыхары. Першы калгас “*XV з’езд ВКП(б)Б*” быў арганізаваны ў 1929 г. Нямецкія акупанты ў ліпені 1943 г. спалілі вёску і загубілі 72 жыхары. На ўшанаванне памяці 176 жыхароў вёсак *Стадолічы, Заброддзе* і *Ручное*, якія загінулі на франтах і ў партызанскай барацьбе, на былых могілках у 1967 г. пастаўлены абеліск. У гады Вялікай Айчыннай вайны ў ваколіцах паселішча дзейнічаў мясцовы партызанскі атрад (камандзір *С. Дз. Шур*), які быў часткай *Лельчыцкай партызанскай брыгады*, а таксама часова дыслацыраваліся ўкраінскія партызанскія злучэнні пад камандаваннем *С. Каўпака, А. Сабурава, А. Фёдарова*. У асобных атрадах (батальёнах) гэтых партызанскіх фарміраванняў жыхары *Лельчыцкага раёна*, асабліва вёсак *Стадолічы, Буйнавічы* і інш., складалі 30–40%. З вясны 1943 года *Лельчыцкі раён* стаў цэнтрам партызанскага краю, які ахопліваў 14 раёнаў Беларусі і Украіны ў чатырохвугольніку *Алеўск – Оўруч – Мазыр – Тураў* з насельніцтвам 400 тысяч чалавек. Першая кавалерыйская нямецкая дывізія войск СС прымала ўдзел у ліквідацыі партызанскага руху ў *Лельчыцкім раёне*, правёўшы карную экспедыцыю “*Балотная ліхаманка*” (*Sumpffieder*), знішчыўшы тысячы мірных жыхароў і ўсе паселішчы раёна.

У пасляваенны час *Стадолічы* – цэнтр калгаса “*Шлях Ільіча*”. У вёсцы ёсць лясніцтва, сярэдняя школа, бібліятэка, фельчарска-акушэрскі і ветэрынарны ўчасткі, аддзяленне сувязі, тры магазіны. Планіровачна паселішча складаецца з працяглай, крывалінейнай вуліцы, да якой далучаюцца кароткія вуліцы, частка якіх бессістэмнай забудовы. Недалёка ёсць залежы жалезнякоў і гліны, за 3 км. ад вёскі – лясное возера *Смердынь*, на поўнач і паўночны ўсход – вялізныя меліяраваныя ў 50-60-я гады ХХ ст. балоты. Пачатак іх асушэння (канец ХІХ ст.) звязаны з дзейнасцю Заходняй экспедыцыі па асушэнні балот, якую ўзначальваў генерал *І. Жылінскі*. У 1974 г. у Стадолічах летам працавала лінгвістычная экспедыцыя пад кіраўніцтвам акадэміка М. І. Талстога, у яе складзе былі вядомыя вучоныя, аспіранты, студэнты з Масквы, Ленінграда, Мінска, Жытоміра, Нежына, Мазыра. Унікальныя запісы мясцовага фальклору, запісанага ад жыхароў *Стадоліч*, змешчаны ў працах – артыкулах, манаграфіях, дакладах – М. І. Талстога, С. М. Талстой, Ю. І. Смірнова, напрыклад, у манаграфіі “Славянскі і балканскі фальклор”. М. 1981: “Заметки по славянскому язычеству”, “Русский фольклор”, “Поэтика русского фольклора” Л., 1981. і інш.

Літаратура

1. Хроніка Убарцкага Палесся / Аўтар-уклад. А.І. Антагулаў; Навук. рэд. В.Л. Насевіч. – Мінск: Тэхналогія, 2001. – 496 с.
2. Яшкін, І.Я. Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў: Тапаграфія. Гідралогія / І.Я. Яшкін. – Мінск: Беларуская навука, 2005. – 808 с.